

# ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Фіс П.Л.

## АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

УДК 343.2.01

Здобуття незалежності Україною у 1991 році породило у більшості громадян почуття швидкої розбудови країни на стандартах західних демократій. При цьому абсолютно не враховувалось, що правова система країни була побудована на інших принципах ніж в демократичних країнах, не враховувалась викривлена багаторічним пануванням комуністичної ідеології правосвідомість населення, не враховувався величезний обсяг законодавчих робіт, необхідних для приведення усєї законодавчої бази до демократичних стандартів. Не враховувалось і багато чого іншого. І тому абсолютно закономірним стало і створення в Україні в перші роки незалежності значної кількості юридичних ВИШів, оскільки країна потребувала якісно нових, освічених юридичних кадрів, які спроможні з новітніх позицій оцінювати юридичний простір і працювати в нових правових реаліях. Одним з таких новітніх юридичних навчальних закладів став і наш юридичний факультет, який за роки свого існування перетворився в навчально-науковий Юридичний інститут.

У кожному новітньому навчальному закладі з часом сформувались наукові школи, які розробляють ті чи інші проблеми юридичної науки. Одним з таких напрямів у ННЮІ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» стали дослідження політики у сфері боротьби зі злочинністю і, у тому числі, кримінально-правової політики.

Слід відверто зазначити, що на сьогодні ці дослідження (у сукупності з дослідженнями, що здійснюються в інших наукових і навчальних закладах), свідчать про критичний, без перебільшення, стан як самої цієї політики так і законодавства про кримінальну відповідальність у цілому. У першу чергу вбачається, що ба-

зисними для цієї ситуації є проблеми самої кримінально-правової політики України, яка повинна бути наріжним комнем кримінального законодавства.

Якщо говорити відверто, то взагалі реальної кримінально-правової політики в нашій країні сьогодні не існує. Є лише ілюзія її існування.

До такого сумного (а можливо навіть трагічного) висновку призводить стан вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність і науки кримінального права.

В першу чергу це є наслідком не визначення *ідеологічної основи* кримінального права. І тут виникає питання: яка ідеологія повинна бути покладена в його основу? Консервативна? Ліберальна? Чи, можливо ідеологія постмодерну, що притаманна світу в епоху глобалізації?

Звичайно, що на перший погляд перевагу слід віддати саме ліберальній ідеології, яка на чільне місце ставить охорону людини її прав та свобод, а вже на другому охорону інтересів держави та суспільства. До цього «закликає» бажання відірватись від ідеології комунізму, яка визначала основи радянської кримінально-правової політики і може бути охарактеризована відомою фразою «Раньше думай о Родине, а потом о себе!». Чи спромоглися ми це зробити? Нажаль, ні! Концептуально при розробці чинного КК була обрана ідеологія консерватизму з домінантою переваги охорони суспільного над індивідуальним. При усій декларований позитивності КК 2001 року він ідеологічно мало чим різнився від КК УРСР минулого століття. Ще у 2004 р., аналізуючи новий КК професор О.І. Колб вказував, що за наслідками проведеного аналізу новий КК на третину жорсткіший за свого попередника. Він був лише дещо трансформований з врахуванням нових соціально-економічних реалій буття. Подальший розвиток кримінального законодавства лише доводить цей висновок. Відомі показники змін до КК, яких станом на сьогодні налічує вже більше 730. Однак це все не кінець. У Верховні раді України зареєстровано більше 100 законопроектів згідно яких пропонується внести зміни та доповнити КК відносно ще 280 норм!!! Як можна це оцінити?! Звичайно, відповідні зміни були об'єктивно необхідними і ви-

значались обраним шляхом в напряму Європи. Деякі зміни були викликані необхідністю відповіді на формування в Україні кримінального суспільства. Але більшість змін була визначена саме сформованим кримінальним суспільством, яке робить усе, щоб захистити себе. Тому воно і поклало в основу кримінально-правової ідеології консерватизм і не просто консерватизм, а консерватизм з комуністичною окраскою який нехтує інтересами особи, сповідує принцип максимальної заборони!

При цьому не слід абсолютизувати і ліберальну ідеологію як єдино вірну (особливо в сучасній ситуації фактичної війни у якій перебуває Україна у зв'язку із агресією Росії). Однак лібералізм має дві сторони. Перша - ліберальне ставлення до суспільства і його членів. Друга - ставлення до злочинця. Що торкається другого аспекту, то слід одразу зауважити, що він у нас в наслідок відомих історичних причин, став чи не найважливішим. Десятиріччя сталінського терору та панування комуністичної номенклатури спотворили ідею кримінального покарання, перетворивши його в знаряддя репресії. На цьому ґрунті в суспільстві сформувалась, як основна, вимога захисту саме особи, що потрапляє в шестерні кримінальної юстиції та суду, захисту її від свавілля, знущань та беззаконня. У цій ситуації на другий план відійшли питання захисту інтересів потерпілого, і суспільства. Замість *боротьби зі злочинністю* увага стала приділятися *захисту суспільства від злочинності*, що не є тим самим. Саме тому активна боротьба зі злочинністю яка здійснюється з врахуванням прав та законних інтересів особи повинна визначати ідеологію кримінально-правової політики. Головне досягнути баланс в охороні інтересів держави, суспільства і особи. Тому вбачається, що ідеологічною основою сучасної ідеології кримінально-правової політики (і політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому), повинна стати неоконсервативна ідеологія, яка спроможна встановити відповідний баланс - здійснювати охорону прав та свобод кожного окремого індивіда через охорону прав та свобод більшості.

Визначаючи наявність кризових явищ в науці, слід зупинитись ще на двох моментах.

Перший, пов'язаний з недостатньою розробкою питань кримінально-правової політики, (а також політики у сфері боротьби

зі злочинністю у цілому), у вітчизняній кримінально-правовій науці. Зіставляючи рівень розробки проблеми у вітчизняній науці з рівнем її осмислення в інших країнах (у тому числі країнах колишнього СРСР), слід зазначити наше суттєве відставання. І це проявляється не тільки у кількісних показниках, а і в якісних. По цей день у нас слабо проаналізовані спеціальні питання кримінально-правової політики - її рівнева диференціація, по окремих напрямках її здійснення, по суб'єктах, учасниках та т. ін. Практично не розроблена її Особлива частина. Фактично праць з цього напрямку можна перерахувати на пальцях. Молоді науковці, здебільшого присвячують свої дисертаційні праці аналізу окремих статей КК і при цьому не аналізують кримінально-політичні аспекти проблеми. Мало і докторських дисертацій з таким аналізом. А без глибинної наукової розробки проблеми, створення її доктрини неможливим є створення *реальної* концепції кримінально-правової політики, розробка плану законодавчої роботи і перехід, у кінці кінців, від фактичної анархії у цьому питанні, до науково обґрунтованої планової діяльності.

При розробці законодавства про кримінальну відповідальність, авторами законопроектів нехтуються правила *моделювання*, внаслідок чого ці проекти не відповідають вимогам, а ні кримінально-правової охорони, а ні юридичній техніці.

Ще на початку 90-х років ХХ ст. науковцями були визначені фактори, які обумовлюють необхідність внесення змін до КК і які слід пам'ятати і детально аналізувати перед будь-яким внесенням, навіть, неістотних змін, не кажучи про кардинальні зміни до КК, пов'язаних із криміналізацію та декриміналізацію тих чи інших діянь.

До таких визначальних факторів, зокрема, належать: **1) основні (правостворюючі)** – 1.1. економічний, 1.2. демографічний, 1.3. географічний, 1.4. політико-правовий. 1.5. соціокультурний, 1.6 національний, 1.7 міжнаціональний та ін. **2) забезпечуючі (процесуальні)** – 2.1 організаційний, 2.2 інформаційний, 2.3 науковий, 2.4 програмуючий [2]. Відсутність аналізу та урахування цих факторів вкрай негативно впливає на ефективність Закону про кримінальну відповідальність та його якісні критерії взагалі.

Утім, при розробці новел КК аналіз вказаних факторів не проводиться, як не здійснюється їх вплив на видозміни суспільних відносин, які ними регулюються- не відстежується динаміка впливу новел на стан злочинності, коректність формулювання норм і здатність їх до застосування, суспільну довіру до КК, тощо.

Встановлення наявності факторів, що визначають потребу у здійсненні змін кримінального закону, об'єктивно приводить ініціатора таких змін до необхідності здійснення *моделювання кримінального закону*.

Одразу доцільно акцентувати, що питанням моделювання кримінального закону, як і питанням моделювання законів взагалі, в юридичній науці нашої країни не приділялось достатньої уваги. Можна говорити і більш відверто: не приділялось уваги взагалі. По суті воно є *terra incognita* для правників як у цілому, так і представників кримінально-правової науки, зокрема. Можливо таке положення справ і викликає достатньо низький рівень вітчизняного законодавства, коли прийняті «нові» закони через короткий час змінюються або навіть взагалі скасовуються або не діють. Це висуває на перший ряд питання необхідності первинного моделювання закону, в тому числі моделювання його ефективності.

Моделювання, як наукове поняття у соціології, являє собою відомий науці і практиці прийом дослідницької діяльності. Воно є методом наукового пізнання реальності, методом вирішення пізнавальних завдань. Як зазначає І. Т. Фролов «Моделювання означає матеріальне або уявне імітування реально існуючої (натуральної) системи шляхом спеціального конструювання аналогів (моделей), в яких відтворюються принципи організації і функціонування цієї системи» [1, с.39]. Моделювання являє собою «метод опосередкованого практичного або теоретичного оперування об'єктом, при якому досліджується безпосередньо не сам об'єкт, що цікавить нас, а використовується допоміжна штучна або природна система («квазіоб'єкт»), що знаходиться в певній об'єктивній відповідності з пізнаваним об'єктом, здатна заміщати його на певних етапах пізнання і що дає при її дослідженні кінець кінцем інформацію про самий модельований об'єкт» [2, с.42]. Та-

ким чином слід зазначити, що моделювання передбачає наявність (створення) відповідного об'єкту який має відповідні подібності до об'єкту, який повинен бути створений у кінцевому. Модель, по суті, являє собою дослідницький полігон на якому відпрацьовуються параметри об'єкту, що має бути створений у кінцевому.

«Модель, - зазначає В.О. Леванський, - є цілісна система уявлень про сутнісні ознаки і характеристики деякої іншої системи, що називається оригіналом; втілення в матеріальних конструкціях або інформаційних (графічних, статистичних, математичних і так далі) композиціях; виділена з довкілля відповідно до цілей, завдань і можливостей дослідника; здатна дати нове знання про систему - оригіналу або довкілля, внаслідок єдності законів, що діють в різних сферах реальності» [3, с.20].

Утім, моделювання фактично є методом управління процесами та явищами. Новий тлумачний словник української мови визначає цей метод як «Спрямовувати хід якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь» [4, с. 642]. Стосовно питання яке розглядається, моделювання являє собою встановлення основних напрямів кримінально-правової політики в контексті визначення основних цілей та засобів та пріоритетів та меж кримінально-правової охорони. Виходячи з цього, *моделювання у кримінальному правовій політиці може бути визначено як метод впливу кримінально-правової політики спрямований на процес розробки кримінального закону.*

Кінцевим завданням кримінально-правового моделювання повинно стати створення такого закону, який би найефективнішим чином вирішував завдання кримінально-правової охорони. При цьому повинен бути вирішений комплекс завдань пов'язаних із зовнішнім (на рівні законів, що належать до різних галузей системи права) і внутрішнім (на рівні норм кримінального закону) їх співвідношенням. Закони не повинні вступати між собою у відверту конкуренцію, що, на жаль, у наших реаліях зустрічається дуже часто. Вони повинні бути сформульовані таким чином, щоб виключати і неоднозначне, і надто розширене тлумачення. Повинна бути забезпечена бланкетність кримінально-правових норм. Має бути звуженою до мінімуму кількість оціночних понять, що визначаються на основі суб'єктивних підходів та т. ін.

Моделювання не може бути прерогативою кримінального права, як і будь-якого права взагалі. Ще у 2010 р. В. О. Туляков стверджував: «...кримінальне право повинне бути розглянуте як складна система, що знаходиться у постійному динамічному розвитку, взаємодії із суспільством, відтворюючись у процесі правореалізації. Неможливість виключно раціонально трактувати стабільності соціальних відносин та процесів обумовлює розгляд образу права як динамічної структури, що послідовно відтворює старі та формує нові правила поведінки» [5, с. 389].

Таким чином, динамізм і особливості кримінального права виключають його самоделювання. Моделювати кримінальне право може кримінально-правова політика, визначаючи ті, чи інші його траншейні напрями (вектори), які мають задовольняти інтересам суспільства та держави. Кримінальне право ж, як наповнення моделі, що її диктує кримінально-правова політика, є результатом моделювання останньої.

Так, наприклад, КК повинен відповідати наступним вимогам: бути невеликим за обсягом, жорстким, зрозумілим і конкретним. Це не виключний перелік вимог, але саме той, з яким погоджується переважна більшість фахівців у галузі науки кримінального права. Утім, лише кримінально-правова політика як спрямовуюча, може задати ту модель, яка буде наповнена необхідним і точним змістом – нормами КК, які оптимально і повно забезпечать ефективність і гуманність застосування кримінальної відповідальності.

Чи може бути вирішене питання моделювання КК без участі кримінально-правової політики? Відповідь на це питання, достатньо очевидна – ні. Але через тривалий час визнання значущості такої політики, така очевидність біла прихована за звичного для доктрини кримінального права певним нехтуванням значення саме кримінально-правової політики, перебуванням її ніби-то «за плечами» кримінального права.

Фактично, перша кримінально-політична спроба наукової розробки моделі кримінального закону, вперше була здійснена авторським колективом під керівництвом В. М. Кудрявцева та С. Г. Келіної і оприлюднена у монографії «Кримінальний закон:

досвід теоретичного моделювання» [6] у 1987 р. Звернемо увагу на те, що у назві прі термін «кримінально-правова політика» був відсутній, а акцент був зроблений саме на теоретичний досвід моделювання кримінально-правового закону.

«Модель» як синонім термінів «конструкція», «структура», безумовно, може широко використовуватися в матеріальному кримінальному праві, у т.ч. у його Загальній частині. Деякі «моделі» розроблені вже достатньо давно і перевірені часом. Так, моделі складу злочину, його стадій, співучасті у злочині, пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин, підстав звільнення від кримінальної відповідальності, та й, навіть, модель норми права, яка складається із гіпотези, диспозиції та санкції використовується при конструюванні всіх, і, у тому числі, кримінально-правових норм. *Але саме моделювання закону про кримінальну відповідальність, або самого КК, є прерогативою виключно кримінально-правової політики, як стратегічного, векторного формувача закону про кримінальну відповідальність.*

Для кримінально-правової політики, яка розробляє перспективні напрями формування, реалізації кримінального закону, моделювання має важливе значення. Фактично можна стверджувати, що кримінально-правова політика «працює» саме на рівні відповідних моделей. Це і є її головна функція: виявляти, декларувати та впроваджувати найбільш придатні та ефективні моделі як усієї системи КК, так і окремих його розділів, норм, або – векторів впливу. Визначаючи моделювання, як діяльність що пов'язана із створенням відповідних абстрактних конструкцій у сфері кримінального права, слід визначитись із видами таких конструкцій.

Вбачається, що видами моделей які створюються в процесі розробки кримінально-правової політики, є наступні:

- модель концепції кримінально-правової політики України
- модель Кримінального кодексу України;
- модель окремого кримінального закону (який приймається в розвиток Кримінального кодексу);
- модель статті кримінального закону;
- модель кримінально-правової норми.

Це достатньо узагальнений підхід, який не враховує моделі, які можуть створюватись «в середині» окремих із зазначених.



Виходячи з того, що базовим рівнем кримінально-правової політики є доктринальний рівень, саме на ньому повинні бути розроблені доктринальні підходи до основних моделей види яких зазначені вище.

Процес практичного моделювання повинен розпочинатись при розробці загальної концепції кримінально-правової політики країни. Структура такої концепції повинна відбивати наступні її елементи (моделі):

- цілі, завдання, принципи кримінально-правової політики України;

- джерела кримінально-правової політики;

- суб'єкти і учасники кримінально-правової політики;

- методи кримінально-правової політики;

- основні напрями кримінально-правової політики;

- основи забезпечення реалізації кримінально-правової політики;

- критерії ефективності кримінально-правової політики:

• ефективність на рівні правозастосування;

• ефективність правовиконання;

• ефективність загального і спеціального запобігання вчиненню злочинів.

- підстави внесення змін до напрямів кримінально-правової політики;

- взаємозв'язок кримінально-правової політики з іншими складовими політики у сфері боротьби зі злочинністю України;

- строки реалізації.

При розробки пропозицій щодо внесення змін та доповнень у чинний КК, з позицій кримінально-правової політики слід встановити доцільність таких змін.

Доцільність, як відомо, це відповідність поставленій меті, практична корисність, розумність, раціональність, мудрість [7, с.837]. При цьому ціль, це реальний або ідеальний кінцевий наслідок свідомого або безсвідомого прагнення суб'єкта, його діяльності.

Доцільність у кримінально-правовій політиці слід розглядати під двома кутами зору – а) з точки зору законотворення, і б) з точки зору правозастосування.

А). Розглядаючи питання доцільності з точки зору законодавства, у першу чергу, необхідно зупинитись на проблемі обсягів криміналізації, тобто доцільності прийняття під кримінально-правову охорону тих чи інших об'єктів (криміналізація відповідних видів соціально-шкідливої поведінки, які спричиняють, або можуть спричинити їм шкоду). Доцільність у цьому аспекті визначається рядом критеріїв.

1. **Політико-ідеологічний критерій** визначається відповідністю форм та рівнів політико-ідеологічних цілей, які висуває соціальна група, що перебуває при владі, цілям, які визнаються більшістю громадян країни, правовим і моральним нормам, здоровому глузду. При цьому слід підкреслити, що саме цей критерій часто деформує характер кримінально-правової політики, а звідси і кримінального закону, дозволяє використовувати його на користь влади, яка може бути антидемократичною, тоталітарною. Доказів такого використання КК, як в історії людської цивілізації, так і в історії нашої країни – безліч. Достатньо згадати лише кримінальне право часів «диктатури пролетаріату», сталінської диктатури або «застою» коли воно виражало інтереси вузького кола партійно-господарської номенклатури. У демократичній країні політико-ідеологічний критерій доцільності кримінально-правової політики повинен розумітись, як відповідність обсягів криміналізації та пеналізації цілі максимальної охорони найважливіших суспільних відносин благ та інтересів, які визначаються суспільством у цілому.

Аналізуючи доцільність чинного кримінального законодавства під цим кутом зору, слід констатувати, що кримінально-правова політика, яка реалізується в Україні сьогодні, далеко не у повному обсязі відповідає цілям, та вимогам, які висуваються до кримінального права більшістю суспільства. Причина цього полягає у тому, що до влади в Україні прийшла новітня буржуазія, олігархат, які своїми коріннями сягають у клас радянської номенклатури з притаманними йому «правилами гри» (взаємовідносинами). Фактично сьогодні в нашій країні співіснує два суспільства – молоде громадянське суспільство, яке ще не має достатньої сили щоб прийти до влади, і старе, досвідчене суспільство, яке

по суті своїй є «кримінальним суспільством» і являє собою *самостійну і самодостатню, пов'язану кримінальною ідеологією велику спільноту, яку об'єднує не лише ідеологія, а й такі, що базуються на кримінальній сутності, політика, маніпулювання законодавством, зловживання правом, узурпація систем управління, бюджетування, фінансування, фіскальної та правоохоронної систем, і, навіть, певним чином, культури*. Це є потужна антисоціальна структура в середині соціуму, яка фактично підкоряє собі громадянське суспільство. Воно як ракова пухлина пронизує своїми метастазами усе суспільство, заражуючи його і, вбиваючи або підкоряючи собі здорові та нові клітини, змушуючи їх працювати на свій приріст. Політичне протистояння громадянського і кримінального суспільства відповідним чином також впливають на кримінально-правову політику, визначають її доцільність<sup>1</sup>.

Вплив громадянського суспільства на кримінально-правову політику хоча і існує, але не є визначальним. «Кримінальне суспільство» продовжує визначати кримінально-правову політику України, вирішувати долю законів. В середньовіччі на Сході в арабському суспільстві існувало таке поняття як «мульк», що визначало поєднання *влади і власності як цілісність*. Таке поєднання створювало специфічні *власно-владні суспільні відносини*. Саме такі фактично середньовічні відносини інституалізувались сьогодні в Україні. Та частина суспільства, яка спромоглася приватизувати крупні пакети державної власності і стати «олігархом», належала або до класу радянської номенклатури (колишні червоні директори, партійно-господарський апарат) або були представниками потужних мафіозних структур та т. ін.). Лише незначна частка з них вийшла безпосередньо з бізнесу. Олігархат прийшов до влади і приймає закони виключно у власних інтересах, оцінюючи доцільність через призму своєї правосвідомості. При цьому, проголошуючи курс на Європу, імплементуючи європейське законодавство у сфері боротьби зі злочинністю, вони часто просто створюють імітацію шляху до Європи, приймаючи

1 Детально про ці процеси див. Фріс П.Л. Кримінальне суспільство і кримінальна політика // Юридичний вісник України №46-47, 18.11-1.12. 2016 р., С. 10-11

паралельно процесуальні закони, що дають можливість уникнути кримінальної відповідальності.

«Кримінальне» та громадянське суспільства сповідують різну ідеологію, і по різному визначають вектори кримінально-правової політики. Це залежить від правосвідомості спільноти, яка втілюється у ідеологію. Вона може бути правосвідомістю більшості суспільства, або будуватись на груповій правосвідомості. При цьому соціальна група може бути як з позитивною правосвідомістю, так і з такою, що перебуває у суперечності з правосвідомістю більшістю суспільства. У другому випадку державна кримінально-правова політика не виражатиме інтереси більшості, що притаманно демократичним країнам, і її доцільність буде мінімальною, оскільки виражатиме інтереси лише окремої групи, яка перебуває при владі. В цьому випадку така політика буде суперечити загально соціальним інтересам і, звичайно, не буде доцільною, не буде виконувати свою функцію. Останнє, нажаль, притаманне нашому суспільству.

Ідеологія громадянського суспільства є по своїй суті ліберально-демократичною, тоді як ідеологія «кримінального суспільства» будується на ідеалі консерватизму радянського типу. Вектор кримінально-правової політики сьогодні спрямований, у першу чергу, на захист інтересів меншості, а не більшості. Виходячи з цього вести мову про доцільність кримінально-правової охорони сьогодні дуже складно, адже вона багато у чому здійснюється не в інтересах усього суспільства, а лише тих, хто перебуває сьогодні при владі, тих хто становить сьогодні меншість в українському соціумі.

**2. Економічний критерій** визначається досягненням максимального рівня охорони при застосуванні мінімальних матеріальних затрат, засобів та часу. Надзвичайно часто при встановленні кримінальної відповідальності цей критерій не враховується, внаслідок чого затрати на кримінальне переслідування (досудове розслідування, судовий розгляд справи, витрати на реалізацію призначеного покарання та т. ін.), перевищують (і то в багато разів), шкоду, яка заподіяна злочином. Це робить криміналізацію недоцільною. На сьогодні обсяг чинного КК збільшений

від його первинного варіанту у двічі. Чи покращилось від цього кримінально правове забезпечення охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів людини і суспільства? Вбачається, що ні. Велика кількість кримінально-правових норм залишається незатребуваними, мертвими. І не слід стверджувати, що це є наслідком профілактичного потенціалу цих норм. Добре відомо, що страх перед покаранням, як запобіжний фактор, перебуває у другому десятку серед таких факторів. КК України за час його дії було доповнено нормами, які передбачали кримінальну відповідальність за діяння, суспільна небезпека яких є досить сумнівною. Чинний КПК сформульований таким чином, що дає широкі можливості для фактичного уникнення відповідальності, особливо суб'єктами, що вчиняють господарські злочини. Це практично зводить доцільність кримінально-правової заборони до нуля, і ставить під великий сумнів її економічність. Економічний критерій доцільності пов'язаний також з динамікою змін до Кримінального кодексу України, про які нижче. Тут лише зазначимо, що нестабільність законодавства суттєво впливає на економічність його застосування, що є загальновідомим.

**3. Техніко-юридичний критерій** визначається необхідністю здійснення охорони саме засобами кримінального закону, а не нормами інших галузей права, правилами формулювання кримінального закону та т. ін. На сьогодні це питання стоїть надзвичайно гостро у зв'язку із розробкою законодавства про кримінальні проступки. Висловлені думки з цього приводу<sup>1</sup>, щодо недоцільності перенесення у КК України норм КПАП України, що передбачають відповідальність за делікти, які мають судову юрисдикцію, є яскравим підтвердженням порушення прихильниками підходу перенесення, критерію доцільності. Необхідність підвищення рівня доцільності кримінально-правової політики і кримінально-правової охорони як генеральний шлях, вимагає скорочення КК. У такому випадку оптимальним було би створення окремого Кодексу кримінальних проступків (ККП) і перенесення до нього визначених за узгодженим критерієм діянь, що належать

<sup>1</sup> Див. роботи В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.О. Тулякова, В.І. Тютюгіна, П.Л. Фріса, Ю. А. Пономаренко та ін.

до категорії злочинів та включення до нього адміністративних деліктів, що мають судову юрисдикцію. Але це достатньо тривалий шлях, а вирішення повинно бути достатньо швидким. Саме тому вбачається, що слід піти етапним шляхом і на першому виділити, за узгодженим критерієм, з чинних злочинів групу діянь, які перевести в категорію кримінальних проступків, здійснивши одночасно регулювання інститутів, що їх визначають (стадій, співучасті, множинності та т. ін.). Лише після цього другому етапі перейти до створення самостійного ККП. Саме таким шляхом пішов наприклад законодавець Республіки Польща, який у ст.7 КК виділив два види кримінальних правопорушень – проступок (*występek*) і злочин (*zbrodnia*) [8, с. 4].

Наявний стан кримінально-правового забезпечення охорони (обсяг криміналізації), який здійснюється нормами КК України, наочно свідчить про її невідповідність визначеним критеріям, тобто *він є недоцільним*. Законодавець здійснює криміналізацію діянь, без врахування критеріїв доцільності, прагнучі охопити заборонами і кримінальною відповідальністю максимальне коло видів поведінки. Зазначені вище дані про здійснені зміни до КК за роки його існування, наочно це підтверджують. Спроби виправдання криміналізації доцільністю посилення охорони, посилення відповідальності (без врахування її об'єктивних критеріїв), можуть призвести до становлення поліцейського режиму, а не до розвитку демократії.

Б). Питання про доцільність правозастосування необхідно розглядати з двох позицій – 1) з позиції застосування (незастосування) кримінального закону, і 2) з позицій застосування покарання і звільнення від покарання та його відбування.

1). Вбачається що питання про можливість (неможливість) застосування (незастосування) кримінального закону виходячи з його доцільності у демократичній країні взагалі не може підійматись. В основі цієї константи перебуває принцип *dura lex, sed lex*, сформульований ще давньоримськими правниками. При демократичному кримінальному законі, побудованому на критеріях доцільності таке питання взагалі не повинно підійматись – закон повинен застосовуватись завжди, всюди і відносно усіх тих хто

його порушив. Не може існувати вибіркове застосування закону. Жодною доцільністю це не може бути виправдано. На превеликий жаль сучасне правозастосування дає підстави стверджувати що це положення застосовується далеко не завжди.

Це питання має ще один аспект – застосування кримінального закону з підстав доцільності у випадках коли він не повинен застосовуватись (тобто при відсутності в діях особи ознак складу злочину). До цього наближено і застосування з підстав доцільності не того закону, який повинен бути застосований у конкретному випадку. При цьому офіційно ніде не зазначається, що це здійснюється саме за для досягнення доцільності, хоча це «читається про між строк». Нажаль такі випадки фіксуються у нашій судово-слідчій практиці. Звичайно сьогодні вони не мають такого масового характеру, який мав місце у радянському союзі, особливо за часів сталінської диктатури, і визначався відомим гаслом – «мета виправдовує засоби»!

2). щодо доцільності при призначення покарання (вибір його виду та розміру), звільненні від покарання та його відбування то, вбачається, саме тут критерій доцільності застосовується у повній мірі, що слід визнати об'єктивно вірним. Параметри, які визначають доцільність у цьому випадку пов'язані із характеристиками особи винного, шкодою, яка спричинена його діями та іншими показниками.

1. Фролов И.Т. Гносеологические проблемы моделирования биологических систем // Вопросы философии. 1961. № 2.
2. Новик И.Б. О моделировании сложных систем (философский очерк). М.: Мысль, 1965.
3. Леванский В.А. Моделирование в социальноправовых исследованиях. М.: Наука, 1986.
4. Новий тлумачний словник української мови. К.: АКОНИТ Т.4 – 1998 – 941 с.
5. Туляков В. О. Дія кримінального права: динамічні аспекти / В. О. Туляков // Наукові праці Одеської національної юридичної академії : зб. наук. пр. – Одеса : Юрид. л-ра, 2010. – Т. 10. – С. 389-394.
6. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / Анашкин Г.З., Бородин С.В., Гальперин И.М., Загородников Н.И., и др.; Отв. ред.: Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. - М.: Наука, 1987. - 276 с.

7. *Новий тлумачний словник української мови [Текст]. – К. : АКОНІТ, 1998. – Т. 1. – С. 837*

8. *Kodex karny – Warszawa: PWP, 2016.*

**Фріс П.Л. Актуальні проблеми кримінально-правової політики сучасної України**

Найвний стан кримінально-правового забезпечення охорони (обсяг криміналізації), який здійснюється нормами КК України, наочно свідчить про її невідповідність визначеним критеріям, тобто він є недоцільним. Законодавець здійснює криміналізацію діянь, без врахування критеріїв доцільності, прагнучи охопити заборонами і кримінальною відповідальністю максимальне коло видів поведінки. Зазначені вище дані про здійснені зміни до КК за роки його існування, наочно це підтверджують. Спроби виправдання криміналізації доцільністю посилення охорони, посилення відповідальності (без врахування її об'єктивних критеріїв), можуть призвести до становлення поліцейського режиму, а не до розвитку демократії.

На сьогодні в Україні слабо проаналізовані спеціальні питання кримінально-правової політики - її рівнева диференціація, по окремих напрямках її здійснення, по суб'єктах, учасниках та т. ін. Практично не розроблена її Особлива частина.

Встановлення наявності факторів, що визначають потребу у здійсненні змін кримінального закону, об'єктивно приводить ініціатора таких змін до необхідності здійснення моделювання кримінального закону.

**Ключові слова:** кримінально-правова політика, моделювання кримінально-правової політики

**Fris P. L. Actual problems of the criminal-legal policy of modern Ukraine**

The existing state of criminal law protection (the amount of criminalization) carried out by the norms of the Criminal Code of Ukraine clearly indicates its non-compliance with the specified criteria, that is, it is inappropriate. The legislator criminalises acts, without taking into account the criteria of expediency, seeking to capture the maximum range of types of behavior with prohibitions and criminal responsibility. The above data on the changes made to the Criminal Code during the years of its existence evidently confirms it. Attempts to justify criminalization with the expediency of strengthening protection, strengthening responsibility (without taking into account its objective criteria) may lead to the formation of a police regime, and not to the development of democracy.

To date, Ukraine has weakly analyzed the special issues of criminal law policy - its level differentiation, in certain areas of its implementation, in subjects, participants, etc. Practically it is not developed its special part.

Establishing the presence of factors that determine the need for the implementation of changes in the criminal law, objectively leads the initiator of such changes to the need to implement a modeling of the criminal law.

**Keywords:** criminal-law policy, modeling of criminal-legal policy